

Magdalena Piotrowska, Karolina Kot

**MATERIAŁY ZE SCHYLKU OKRESU HALSZTACKIEGO
I STARSZEGO OKRESU PRZEDRZYMSKIEGO
ZE STANOWISKA SMÓLSK 1,
POWIAT WŁOCŁAWSKI**

Stanowisko Smólsk 1 zostało objęte archeologicznymi badaniami ratowniczymi wyprzedzającymi budowę autostrady A1. Pracami kierowali, z ramienia Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego, mgr Michał Góra i mgr Mariusz Pochylski. Łącznie przebadano powierzchnię 237 arów, na których zarejestrowano 618 obiektów związanych z kulturą pucharów lejkowatych, kulturą grobów kloszowych, okresem wpływów rzymskich oraz nowożytnością. Generalnie obiekty nieruchome były słabo zachowane, co należy uznać za pochodną intensywności działalności agrotechnicznej na tym obszarze.

Jak wspomniano, jeden z etapów okupacji terenu stanowiska związany był ze starszym okresem przedrzymskim, reprezentowanym przez relikty cmentarzyska podkloszowego i osady.

CMENTARZYSKO

W ramach cmentarzyska zarejestrowano 11 grobów charakteryzujących się różnym stopniem zniszczenia. Podstawowe informacje o grobach zawiera poniższa tabela:

Nr grobu	Obiekt/ar	Typ grobu	Wypożażenie	Stan zachowania
1	C131/ C78ab	podkloszowy?	147 fr. ceramiki	zniszczony
2	C153/ C78b	popielnicowy	79 fr. ceramiki	zniszczony
3	C154/C78b	podkloszowy	175 fr. ceramiki	zniszczony

Nr grobu	Obiekt/ar	Typ grobu	Wyposażenie	Stan zachowania
4	C173/C38a	podkloszowy	310 fr. ceramiki	w większej części zniszczony
5	C185/C37b	podkloszowy	914 fr. ceramiki, paciorek gliniany	dobrze zachowany
6	C186/C37d	podkloszowy	384 fr. ceramiki	w połowie zniszczony
7	C187/C37d	podkloszowy	56 fr. ceramiki	w większej części zniszczony
8	C188/C37c	jamowy	brak	zniszczony
9	C189/ C47a	podkloszowy	167 fr. ceramiki, fragment żelaznej szpili z łabędzią szyjką	w połowie zniszczony
10	C201/C67b	podkloszowy	217 fr. ceramiki, szklany paciorek - przepalony	dobrze zachowany
11	C220/ C28cd	podkloszowy	99 fr. ceramiki	w większej części zniszczony

Smółsk stan. 1, gm. Włocławek. Ogólne informacje o grobach podkloszowych

LOKALIZACJA GROBÓW ORAZ ICH UKŁAD NA CMENTARZYSKU

Na omawianym stanowisku obiekty grobowe wystąpiły na terenie odcinka C (ryc. 2); tworzą one dwa skupiska oddzielone od siebie pustą przestrzenią. Pierwsza z koncentracji zlokalizowana jest w południowej części hektara C, tuż przy granicy linii inwestycji. Drugie skupisko znajduje się w na północ od pierwszej aglomeracji grobów, obie koncentracje dzieli około 20–30 m.

Podkreślić trzeba, że obszar północnej koncentracji grobów był intensywnie eksploatowany przez osadnictwo kultury przeworskiej. Zapewne część grobów została wówczas zniszczona. Sytuacja taka zdaje się np. dotyczyć wykopu C68. Ogólnie, groby z tej części stanowiska charakteryzują się gorszym stanem zachowania niż pochówki z części południowej hektara. W obrębie obu skupisk groby nie tworzą żadnego czytelnego układu. Można jedynie stwierdzić, iż groby z południowej części cmentarzyska, z obszaru arów C37 i C47, wystąpiły w swoim bezpośrednim sąsiedztwie, tworząc dwie „pary” pochówków (obiekt-

ty C188 i C189 oraz C186 i C187). Na cmentarzyskach kultury grobów kloszowych obserwowane są liczące kilka pochówków skupiska oddzielone od siebie pustymi przestrzeniami (Węgrzynowicz 1979, s. 173). Być może z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia na analizowanym cmentarzysku.

CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW

Obiekty grobowe z prezentowanego stanowiska zalegały stosunkowo płytko poniżej współczesnego poziomu gruntu. Większość z nich była zniszczona, co szczególnie widoczne jest w uszkodzeniach lub całkowitym braku przydennych partii kloszy. Wszystkie groby posiadały owalny lub kolisty rzut w planie płaskim oraz charakteryzowały się nieznaczną miąższością, co spowodowane było zniszczeniem części stropowej. Podobny stan zachowania grobów kloszowych, o znacznie zniszczonych partiach stropowych, zaobserwowano np. na stanowisku pomorsko-kloszowym w Dziecinowie, pow. otwocki (Andrzejowska 2005, s. 125). Niekorzystny stan zachowania tego typu obiektów wiąże się zarówno z cechami ich depozycji (płytkim wkopaniem), jak i współczesnymi zniszczeniami agrotechnicznymi.

Wszystkie pochówki z omawianego stanowiska to groby jednostkowe, bez konstrukcji lub obstawy kamiennej. W większości grobów zachowały się fragmenty popielnic i kloszy, a niekiedy także przepalone ułamki ozdób z brązu i szkła. Jeden pochówek – C188 – to grób jamowy bez fragmentów naczyń glinianych. Z kolei obiekt C153 został uznany za grób popielnicowy bez nakrywającego popielnicę klosza. Pozostałe groby możemy zaliczyć do typowych grobów kloszowych charakteryzujących się obecnością popielnicy nakrytej misą, osłoniętej odwróconym do góry dnem kloszem (Węgrzynowicz 1979, s. 173; Andrzejowska 2005, s. 125). Zauważmy, że czasem popielnicy towarzyszyły przystawki lub fragmenty naczyń ceramicznych.

Obiekt C131 – Grób 1

Grób usytuowany był w obrębie północnej koncentracji pochówków w sąsiedztwie obiektów C153 i C132. Pozyskano z niego 147 ułamków ceramiki. Cechy planigrafii materiału ceramicznego oraz jego charakter wskazują (ryc. 3), że był to grób podkloszowy z przystawkami. Przemawia za tym widoczny w planie płaskim kolisty układ fragmentów ceramiki, będących prawdopodobnie fragmentami klosza nakrywającego popielnicę. W południowo-zachodniej części obiektu znajduje się niewielka koncentracja ułamków ceramiki mogących pochodzić z naczyń pełniących rolę przystawek. Wśród zbioru ceramiki z omawianego grobu znalazło się dno charakteryzujące się chropowatą powierzchnią

zewnątrzną oraz gruboziarnistą domieszką mineralną (ryc. 3: 10). Być może jest to przydenny fragment naczynia pełniącego rolę klosza. Odnotowano również fragmenty wylewów należących do naczynia wazowatego (ryc. 3: 1) oraz ułamki mis (ryc. 3: 4, 5, 7, 11), z których jedna mogła pierwotnie nakrywać popielnicę. Pozostałe fragmenty naczyń należały zapewne do przystawek, które niekiedy towarzyszą pochówkom kloszowym (Węgrzynowicz 1979, s. 173).

W grobie tym wystąpiły silnie przepalone kości dziecka w wieku do lat 7, o nieokreślonej płci¹.

Obiekt C153 – Grób 2

Podobnie jak sąsiadujący – wyżej opisany grób – obiekt C153 charakteryzował się znacznym stopniem zniszczenia, co utrudniło określenie pierwotnej formy pochówku (ryc. 4). W obiekcie zarejestrowano 79 fragmentów rozdrobnionych naczyń. Zidentyfikowano ułamki ornamentowanego naczynia, które było prawdopodobnie popielnicą (ryc. 4: 1, 3) oraz nakrywającej ją misy (ryc. 4: 2). Częściowo zrekonstruowana popielnica charakteryzuje się silną wydętością brzuśca oraz dość wysoką, wyodrębnioną szyjką. Zdobienie znajduje się na granicy brzuśca z szyjką i ma postać dookólnych odcisków palca. Podobne naczynie wystąpiło na cmentarzysku w Warszawie Henrykowie (Węgrzynowicz 1979, s. 176, tabl. XLV: 2) oraz w Sochaczewie Trojanowie, pow. loco (Różańska 1962, tabl. XXXIX: 1). Wyraźne oddzielenie brzuśca od szyjki w postaci rzędu drobnych dołeczków należy do często spotykanego zdobienia zarówno w kulturze pomorskiej, jak i grobów kloszowych (Jadczykowa 1975, s. 181).

Misa, która prawdopodobnie nakrywała popielnicę, należy do grupy mis półkulistych, zaopatrzonych w niewielkie uszka, i posiada swą analogię w zbiorze ceramiki ze stanowiska w Transborze, pow. miński (Węgrzynowicz 1979, s. 176, tabl. XLV: 8).

Cechy pozyskanego zbioru ceramiki wskazują, iż jest to grób popielnicowy bez nakrywającego klosza. Tego typu forma pochówku nie jest niczym wyjątkowym na stanowiskach omawianej jednostki kulturowej (Węgrzynowicz 1979, s. 172, 173). Grób o takiej formie, z analogicznym naczyniem na szczątki zmarłego, odnotowano np. na stanowisku w Sulbinach, pow. garwoliński (Węgrzynowicz 1979, s. 174, tabl. XLIV: 4). Groby popielnicowe z naczyniami ustawionymi w jamie bezpośrednio na piasku wystąpiły także na cmentarzysku w Różycach-Starej Wsi, pow. łowicki (Wiklak 1998, s. 228).

¹ Analiza antropologiczna została wykonana przez T. Kozłowskiego i A. Drozd, *Opracowanie antropologiczne ludzkich szczątków kostnych z grobów ciałopalnych odkrytych na trasie planowanego przebiegu autostrady A–I w miejscowości Smółsk, gm. Włocławek, stanowisko 1*. Aneks do opracowania, maszynopis w Narodowym Instytucie Dziedzictwa.

Z obiektu pozyskano silnie przepalone kości, które zostały określone jako szczątki osobnika w wieku *juvenis*. Stan zachowania materiału osteologicznego nie pozwolił na określenie płci zmarłego.

Obiekt C154 – Grób 3

Pochówek oznaczony numerem 3 jest zniszczonym grobem kloszowym (ryc. 5). Diagnozę taką uprawdopodobniają cechy pozyskanej ceramiki. W jamie zarejestrowano fragmenty pochodzące z naczynia będącego kloszem (ryc. 5: 1), misy (ryc. 5: 3) oraz przydenne ułamki prawdopodobnie należące do popielnicy (ryc. 5: 2). Jest to zatem „klasyczny” inwentarz naczyń z grobu kloszowego (Węgrzynowicz 1979, s. 173). Misa pozyskana z grobu charakteryzuje się półkulistym brzuścem oraz lekko wychylonym na zewnątrz wylewem z delikatnym wcięciem poniżej krawędzi. Naczynie zaopatrzone jest w dwa niewielkie, taśmowate ucha. Misa o takiej samej formie nakrywała popielnicę na stanowisku w Stalmierzu, pow. lipnowski (Sobczyk 2009, s. 91, ryc. 9: 2) oraz w Różycach-Starej Wsi (Wiklak 1998, s. 239, tabl. II: 7), gdzie również znajdujemy naczynia analogiczne do klosza z omawianego grobu (Wiklak 1998, s. 238, tabl. I: 3). Niestety, stan zachowania popielnicy nie pozwala na odtworzenie jej formy.

Analiza antropologiczna wykazała, iż natrafiono tu na szczątki jednego zmarłego, prawdopodobnie w wieku *infans*. Stopień przepalenia kości nie pozwolił na określenie płci pochowanego osobnika.

Obiekt C173 – Grób 4

To kolejny zniszczony grób kloszowy. Zarejestrowano tu naczynie o jajowatym kształcie (ryc. 6: 1) oraz klosz o chropowatej powierzchni (ryc. 6: 2). Łącznie z obiektu pozyskano 310 ułamków ceramiki. Wspomniane wyżej, częściowo zrekonstruowane, naczynie o chropowatej powierzchni i lekko wygładzanej partii przykrawędnej prawdopodobnie spełniało rolę popielnicy. Wydaje się, iż w przypadku omawianego grobu chropowata popielnica nawiązuje swym kształtem oraz techniką wykonania do kloszy. W „kloszowej” ceramice sepulkralnej popielnice niekiedy naśladują klosze, będąc ich zminiaturyzowaną formą (Węgrzynowicz 1979, s. 175). Jajowate popielnice uważane są za element wczesny – „łużycki” (Dąbrowska 1977, s. 118). Klosz nakrywający popielnicę również posiadał chropowatą powierzchnię oraz charakteryzował się znacznymi rozmiarami. Analogie zarówno do popielnicy, jak i do klosza znajdujemy na stanowisku w Różycach-Starej Wsi (Wiklak 1998, s. 238, tabl. I: 14; s. 239, tabl. II: 8). W zespole ceramiki z omawianego grobu wystąpiły silnie rozdrobnione fragmenty pochodzące z cienkościennych naczyń o gładkiej powierzchni. Stan zachowania nie pozwolił określić, czy

ułamki te pochodzą z misy nakrywającej popielnicę, czy też są to pozostałości przystawek lub innych naczyń.

Silnie przepalone szczątki odkryte w grobie należały do dziecka w wieku *infans I*, o nieustalonej płci.

Obiekt C185 – Grób 5

Jest to jeden z najlepiej zachowanych grobów na omawianym cmentarzysku. Odnaczał się też on wyjątkowo dużą ilością ceramiki, jaką wydobyto z jego wypełniska – zespół tworzy 914 fragmentów naczyń. Z pozyskanych ułamków częściowo udało się zrekonstruować popielnicę (ryc. 6: 4), klosz (ryc. 7: 2) oraz misę (ryc. 7: 6). Obok naczyń tworzących „klasyczny” pochówek kloszowy zarejestrowano również fragmenty pochodzące z innych form (ryc. 7: 1, 3–5). Tego typu znaleziska – fragmentów zniszczonych przystawek lub innych form – nie są niczym wyjątkowym na cmentarzyskach kultury grobów kloszowych. Zne są przypadki, gdy wokół klosza lub popielnicy znajdowały się fragmenty potłuczonych naczyń bądź przystawki (Węgrzynowicz 1979, s. 173).

Popielnica z omawianego grobu to naczynie zdobione listwą plastyczną z odciskanyimi dołkami, umieszczoną na granicy szyjki i brzuśca, zaopatrzone w niewielkie uszko pełniące raczej rolę dekoracyjną niż użytkową. Lekko wydęty brzusiec oraz krótka, cylindryczna szyjka nadają naczyniu formę zbliżoną do amfory. Takie naczynia często odnajdujemy na stanowiskach kultury grobów kloszowych. Analogiczne popielnice wystąpiły np. na cmentarzyskach w Róźcach-Starej Wsi (Wiklak 1998, s. 239, tabl. II: 12), Transborze (Kietlińska, Miłkaszewska 1963, tabl. VII: 2; tabl. XI: 2, 14, 16) oraz Warszawie Henrykowie (Zawadzka 1964, tabl. II: 12; tabl. IV: 2; tabl. VI: 12).

Warto dodać, że misa oraz klosz z opisywanego grobu posiadają swe bliskie analogie w innym grobie, tj. w obiekcie C154 (grób 3), z prezentowanego stanowiska.

Opisu wymagają również hipotetyczne przystawki. Częściowo udało się odtworzyć górną partię należącą do naczynia (dzbana?) zaopatrzonego w ucho (ryc. 7: 4). Naczynia o takich formach, odznaczające się dość wysokimi szyjkami i wychylonymi na zewnątrz wylewami oraz wydętymi brzuściami, należą do form stosunkowo często spotykanych na cmentarzyskach „kloszowych” (Wiklak 1998, s. 233). Nie można jednak wykluczyć, iż naczynie to posiadało dwa ucha i zaliczałoby się wtedy do grupy garnków. Fragmenty zniszczonych dzbanków oraz innych naczyń otaczały wieńcem klosz z grobu na cmentarzysku w Dziecinowie (Andzejowska 2005, s. 125, 126, ryc. 1).

Pozostałe ułamki ceramiki należą do bliżej nieokreślonych form o cylindrycznej, długiej szyjce z wychyloną na zewnątrz krawędzią (tabl. V: 1) oraz do naczynia o lekko zachylonym do wewnątrz wylewie (ryc. 7: 3).

W grobie C185 oprócz ceramiki wystąpił także paciorek gliniany (ryc. 6: 3). Zabytek ten miał średnicę 1 cm i posiadał niemal centralnie umieszczony otworek; przy biegunach był płaski. Paciorek gliniany odnotowano na cmentarzysku w Zadowicach, pow. kaliski (Jadczykowa 1975, s. 152).

Analiza antropologiczna wykazała, iż był to pochówek młodego, dorosłego (*adultus*) mężczyzny. Kości z grobu były silnie i bardzo silnie przepalone. Wśród szczątków w popielnicy natrafiono na fragmenty brązu, a na kilku fragmentach kości widoczne były zazielenienia pochodzące od przedmiotu zawierającego miedź. Świadczy to o spaleniu zmarłego wraz z przedmiotem wykonanym z brązu – prawdopodobnie ozdobą.

Obiekt C186 – Grób 6

Jest to częściowo zniszczony grób kloszowy, z którego łącznie pozyskano 384 fragmenty ceramiki (ryc. 8). Pochówek ten zawierał inwentarz form ceramicznych typowych dla grobów omawianej kultury. Częściowo odtworzono klosz, który jest najlepiej zachowanym naczyniem z tego obiektu (ryc. 8: 3). Charakteryzował się on chropowaconą powierzchnią, delikatnie zaznaczonym wylewem oraz największą wydętością brzuśca usytuowaną w górnej części naczynia; w tej strefie usytuowane zostało niewielkie, przewężone uszko. Umieszczono tu również ornament w postaci dookólnej linii rytej, poprzecinanej pionowymi nacięciami. Tego typu naczynia uważane są za formy będące kontynuacją tradycji „łużyckich” w ceramice kultury pomorskiej i grobów kloszowych (Jadczykowa 1975, s. 180).

Na podstawie zachowanych fragmentów dokonano hipotetycznej rekonstrukcji wyglądu naczynia, które pełniło funkcję popielnicy (ryc. 8: 1). Pozyskane ułamki wskazują, iż mogło to być cienkościenne naczynie z przysadzistym brzuścem. Dobrą analogię dla niego odnajdziemy na stanowisku w Drohiczyń-Kozarówce II, pow. siemiatycki (Andrzejowska 1995, s. 134, ryc. 6: b).

W grobie wystąpiły także ułamki misy, która pierwotnie mogła nakrywać popielnicę (ryc. 8: 2).

Szczątki pozyskane z obiektu zostały określone jako silnie przepalone kości młodej, dorosłej (*adultus*) kobiety. Na niektórych kościach widoczne było zazielenienie pochodzące prawdopodobnie z przedmiotu brązowego będącego wyposażeniem zmarłej osoby.

Obiekt C187 – Grób 7

Obiekt C187 to znacznie uszkodzony grób kloszowy. Zachowała się częściowo zrekonstruowana górna część klosza (ryc. 9: 2) oraz przydenne partie naczynia będącego popielnicą (ryc. 9: 1). W obiekcie znajdowało się 56 ułam-

ków ceramiki. Fragmentarycznie zachowana popielnica oraz silne rozdrobnienie materiału ceramicznego nie pozwoliły na odtworzenie wyglądu naczynia na przepalone szczątki zmarłego. Nie wiadomo również, czy popielnicę nakrywała misa, gdyż górna część grobu została całkowicie zniszczona.

Podobnie, jak bezpośrednio sąsiadujący grób C186, również ten pochówek zawierał szczątki należące do młodej, dorosłej (*adultus*) osoby płci żeńskiej. Kości charakteryzowały się silnym przepaleniem.

Obiekt C188 – Grób 8

Jest to jedyny grób jamowy zarejestrowany na przebadanym obszarze cmentarzyska (ryc. 9). Groby bezpopielnicowe, będące jamami wypełnionymi przepalonymi kośćmi, znane są z nekropolii omawianej kultury (Węgrzynowicz 1979, s. 172, 173). Jama grobowa miała formę kolistą, a jej miąższość była stosunkowo niewielka. W pobliżu spągu obiektu zarejestrowano występowanie silnie przepalonych kości wraz ze spalenizną. Szczątki rozproszone były w obiekcie dość równomiernie. Sytuacja, w której kości nie tworzą wyraźnych skupisk często występuje w grobach omawianej formy (Węgrzynowicz 1979, s. 175). Podobne groby jamowe odkryto na stanowisku w Różycach-Starej Wsi oraz w Korytnicy, pow. jędrzejowski (Wiklak 1998, s. 230; Arct, Matoga 1995, s. 175). Groby jamowe na cmentarzyskach kloszowych uważane są zwykle za pochówki najpóźniejsze (Dąbrowska 1977, s. 118, 119), trzeba jednak podkreślić, że w omawianym przypadku nie zarejestrowano żadnego wyposażenia. Uniemożliwia to ustalenie chronologii obiektu.

Prawdopodobnie szczątki pozyskane z grobu należą do dziecka w wieku około 12–14 lat. Słaby stan zachowania kości oraz niewielka ich ilość nie pozwoliły na określenie płci pochowanej osoby.

Obiekt C189 – Grób 9

Pochówek oznaczony numerem 9 charakteryzuje się typowym dla grobu kloszowego zestawem naczyń ceramicznych (ryc. 10). W obiekcie znajdowała się popielnica (ryc. 10: 3) przykryta misą (ryc. 10: 2) oraz klosz (ryc. 10: 4) odwrócony do góry dnem, który je nakrywał. Misa posiadała półkulisty brzusiec i lekko wychylony na zewnątrz wylew; charakteryzowała się starannym wykonaniem. Funkcję pojemnika na przepalone szczątki spełniało naczynie o stosunkowo długiej szyjce z lekko wychylonym na zewnątrz wylewem z zaznaczonym przejściem szyjki w brzusiec oraz największą wydutością umieszczoną w połowie wysokości popielnicy. Analogiczną formę posiadała popielnica z grobu kloszowego na cmentarzysku w Korytnicy (Arct, Matoga 1995, s. 180, ryc. 12: d). Takie naczynia stosunkowo rzadko występują na stanowiskach „kloszowych” i należą

do form będących kontynuacją tradycji kultury łuzyckiej (Jadczykowa 1975, s. 180, 181). Naczynie pełniące rolę klosza posiadało całą chropowatą powierzchnię zewnętrzną oraz charakteryzowało się smuklejszą, jajowatą formą, co różni je od pozostałych kloszy z prezentowanego cmentarzyska. Analogiczne naczynia odnotowano np. w Witaszewicach, pow. Łęczyca (Jadczykowa 1975, s. 187, tabl. III: 6), oraz w Korytnicy (Arct, Matoga 1995, s. 179, ryc. 11: d).

W opisywanym grobie odkryto także fragment żelaznej szpili z łabędzią szyjką i główką zwiniętą w uszko (ryc. 10: 1). Szpile o tak uformowanej szyjce należą do często spotykanych zabytków w zespołach omawianej kultury (Węgrzynowicz 1979, s. 175). Analogiczne zabytki odnotowano na stanowisku w Transborze (Węgrzynowicz 1979, s. 177, tabl. XLVI: 5) oraz w Dziecinowie (Andrzejowska 2005, s. 126).

Analiza antropologiczna kości wskazuje, że pozyskane szczątki należą do dorosłego mężczyzny (*adultus, maturus*) w wieku 20–50 lat. Kości charakteryzowały się silnym przepaleniem. Oprócz szczątków zmarłego w popielnicy znajdowały się także przepalone kości zwierzęce.

Obiekt C201 – Grób 10

Z wypełniska omawianego obiektu pozyskano w sumie 214 fragmentów ceramiki. Pochodzą one z częściowo zrekonstruowanej misy (ryc. 11: 1) oraz górnej części klosza (ryc. 11: 2). Prawdopodobnie był to grób kloszowy bez popielnicy. Pod kloszem znajdowały się przepalone kości złożone wprost na ziemi i przykryte misą. Groby o takiej formie wystąpiły na cmentarzysku w Korytnicy (Arct, Matoga 1995, s. 175). Zwyczaj zsypywania kości na dno jamy, przykrywania ich misą, a następnie kloszem występuje na cmentarzyskach kloszowych (Gądzikiewicz 1954, s. 163).

Misa z omawianego grobu posiadała lekko esowaty profil, wychyloną na zewnątrz krawędź wylewu oraz niewielkie, szerokie, taśmowate ucho. Klosz natomiast posiadał formę opisaną już w odniesieniu do znaleziska z grobu nr 9. Charakteryzował się on jajowatym kształtem i wychylonym na zewnątrz wylewem. Jego powierzchnia była chropowata.

Obiekt C201 to pochówek, w którym złożono silnie przepalone szczątki należące do młodej kobiety w wieku około 18–25 lat. Obok kości znajdował się przepalony szklany paciorek o błękitnej barwie. Dodać można, że podobny paciorek zarejestrowano na sąsiednim stanowisku – Pikutkowo 31, gm. Brześć Kujawski.

Obiekt C220 – Grób 11

Pochówek C220 zlokalizowany był tuż przy południowej granicy obszaru objętego badaniami. Zachowała się górna część klosza – do największej wy-

dętości brzuśca (ryc. 12: 2) – oraz fragmenty starannie wykonanego naczynia zaopatrzonego prawdopodobnie w dwa uszka (ryc. 12: 1). Niestety, stan zachowania pochówku nie pozwala stwierdzić, czy dwuuche naczynie było popielnicą czy raczej przystawką znajdującą się w grobie. Naczynie to cechuje się obecnością ucha w połowie swojej wysokości oraz największą wydętością brzuśca umieszczoną w dolnej partii. Brzusiec jest półkulisty i łagodnie przechodzi w niewyodrębnione dno. Zbliżone formą naczynie, jednak bez uch, wystąpiło na stanowisku w Korytnicy (Arct, Matoga 1995, s. 176, ryc. 6: e). Klosz był chropowacony, o największej wydętości brzuśca zlokalizowanej w górnej części naczynia. Jest to najczęstsza forma klosza na omawianym cmentarzysku.

Wśród fragmentów ceramiki znajdujących się pod kloszem wystąpiły silnie przepalone kości. Ich stan zachowania nie pozwolił określić ani płci, ani wieku zmarłego.

ANALIZA MATERIAŁÓW RUCHOMYCH

CERAMIKA

Z cmentarzyska w Smółsku pochodzi łącznie 2548 fragmentów ceramiki. Pomimo, że groby były w znacznym stopniu zniszczone, udało się zrekonstruować niektóre naczynia, sklasyfikować je lub w przybliżeniu określić ich formę. Większość naczyń to formy często spotykane na cmentarzyskach kultury grobów kloszowych. Pod względem funkcji, jakie naczynia pełniły w grobach wyróżniono trzy ich rodzaje: klosze, popielnice i misy.

Klosze

Formy zaliczone do omawianego typu to znacznych rozmiarów naczynia o chropowatej powierzchni zewnętrznej, z krawędzią wylewu wychyloną na zewnątrz. Naczynia te nakrywały (chroniły) popielnicę oraz przystawki, jeśli znajdowały się w grobie (Jadczykowa 1975, s. 182). Większość zrekonstruowanych kloszy posiada największą wydętość brzuśca umieszczoną w górnej części naczynia (ryc. 5: 1; ryc. 6: 2; ryc. 7: 2; ryc. 8: 3; ryc. 9: 2; ryc. 12: 2). Dwa klosze charakteryzują się zaś jajowatą, znacznie smuklejszą od pozostałych egzemplarzy formą (ryc. 10: 4; ryc. 11: 2), co jest uważane za kontynuację tradycji kultury łużyckiej (Jadczykowa 1975, s. 184; Dąbrowska 1977, s. 132). Wszystkie klosze z omawianego stanowiska to naczynia mało zróżnicowane. Wyjątek stanowi klosz z grobu nr 6 (ryc. 8: 3), gdyż posiada niewielkie uszko oraz dookólny ornament ryty. Całkowicie chropowate klosze o wychylo-

nych na zewnątrz brzegach posiadające małe, płaskie dna wystąpiły na cmentarzysku w Sochaczewie Trojanowie (Róžańska 1962, s. 179, 180).

Popielnice

Reprezentowane są przez naczynia o różnych formach. Stosunkowo często w kulturze pomorskiej, jak również w kulturze grobów kloszowych spotyka się popielnice o formach baniastych (Jadczykowa 1975, s. 180). W grupie naczyń o tej formie znalazły się trzy okazy z omawianego cmentarzyska (ryc. 4: 1; ryc. 6: 4; ryc. 10: 3). Charakteryzowały się starannym wykonaniem, gładką powierzchnią zewnętrzną oraz wyraźnie oddzielnym brzuścem od szyjki. Naczynia te posiadają różnie ukształtowany brzusiec. Na prezentowanym stanowisku znajdowały się popielnice o kulistej (ryc. 4: 1; ryc. 6: 4) oraz stożkowej (ryc. 8: 1; ryc. 10: 3) formie brzuśca. Popielnica z grobu 5, ze względu na obecność niewielkiego uszka, nawiązuje swą formą do baniastych amfor. Prawdopodobnie do popielnicy o baniastej formie należała także częściowo zrekonstruowana górna partia naczynia z grobu 1 (ryc. 3: 1). Baniaste, gładzone popielnice o krótkiej szyjce zdobione u jej nasady dołkami lub nacięciami dominowały na cmentarzysku w Sochaczewie Trojanowie (Róžańska 1962, s. 180). Jedynym egzemplarzem zbliżonym do kloszy, a pełniącym prawdopodobnie funkcję pojemnika na przepalone szczątki, jest średniej wielkości naczynie jajowate o chropowatej powierzchni (ryc. 6: 1). Analogiczna, jajowata i chropowata popielnica nawiązująca swą formą do kloszy pozyskana została z grobu na cmentarzysku w Sochaczewie Trojanowie (Róžańska 1962, s. 180, tabl. XXXIX: 2). Do grupy popielnic ostrożnie zaliczono również szerokootworowe naczynie zaopatrzone prawdopodobnie w dwa ucha z grobu nr 11 (ryc. 12: 1). Jest to fragmentarycznie zachowane niewielkie naczynie, do którego zbliżoną formę odnotowano na cmentarzysku w Stalmierzu (Sobczyk 2009, s. 88, ryc. 6: 1).

Misy

Są to naczynia, które w grobach kloszowych najczęściej pełniły funkcje pokryw nałożonych na popielnice. Wszystkie odkryte egzemplarze należą do naczyń dość starannie wykonanych, o wychylonych na zewnątrz krawędziach. Charakteryzowały się one półkulistymi brzuścami oraz mniej lub bardziej zaznaczonym wylewem, pod którym znajdowało się wgłębienie – podcięcie. Część zachowanych mis zaopatrzona była w uszka. Misy z opisywanego cmentarzyska są mało zróżnicowane, a ich formy powtarzają się.

Silne rozdrobnienie materiału uniemożliwiło zakwalifikowanie pozostałych fragmentów do konkretnych form naczyń. Być może związane jest to

z faktem, iż klosze oraz popielnice były niekiedy otaczane resztkami intencjonalnie zniszczonych naczyń. W jednym przypadku możemy sugerować, że była to forma przypominająca nieco dzbanek lub dwuuchy garnek (ryc. 7: 4).

Materiał ceramiczny z omawianego cmentarzyska kloszowego został poddany makroskopowej analizie technologicznej. Objęła ona 2440 fragmentów naczyń, wykluczono z niej ułamki zniszczone lub bardzo drobne, w przypadku których niemożliwe było określenie wszystkich obserwowanych cech. Podstawowym elementem charakteryzującym technologię jest obecność mineralnej domieszki schudzającej w postaci tłucznia kamiennego lub piasku – cecha ta obserwowana była w całym zbiorze objętym analizą. Naczynia pełniące rolę kloszy posiadały powierzchnię zewnętrzną chropowatą w kolorze ceglasto-brunatnym oraz wewnętrzną o barwie szarej. Były to naczynia grubościennne lub o średniej grubości ścianek. Z kolei popielnice posiadały najczęściej powierzchnie gładkie i zaliczyć je można do naczyń cienkościennych. Starannym wykonaniem, gładką powierzchnią oraz ściankami o pośredniej lub niewielkiej grubości charakteryzowały się naczynia zaliczone do grupy mis.

W przypadku omawianego zbioru ceramiki zdobnictwo było ubogie i wystąpiło jedynie na dwóch naczyniach pełniących funkcję popielnic oraz na powierzchni jednego klosza. Ornament na popielnicach zlokalizowany był na granicy szyjki oraz brzuśca i miał on postać dookólnej, karbowanej listwy oraz rzędu odcisniętych dołków. Plastyczne listwy oraz odciskane dołki należą do często spotykanego ornamentu na naczyniach kultury grobów kloszowych (Węgrzynowicz 1979, s. 175). Naczynia ornamentowane w ten sposób datowane są na HaD po środkowy okres lateński (Dernoga 1995, s. 109). Analogiczne zdobienie występuje na urnach kultury pomorskiej, gdzie łączone jest z wczesnym i środkowym okresem lateńskim (Łuka 1979, s. 161).

INNE ZABYTKI

Zabytki inne niż ceramika wystąpiły w grobach prezentowanego cmentarzyska bardzo nielicznie. Ubogi inwentarz omawianych pochówków nie odzwierciedla zapewne pierwotnego wyposażenia zmarłych, którzy byli spalani wraz z częściami stroju i ozdobami. Analiza antropologiczna kości wykazała obecność zielonych zabarwień na szczątkach, które są prawdopodobnie pozostałościami przetopionych przedmiotów brązowych. Fakt znajdowania przepalonych zabytków z brązu wśród kości jest dość często spotykany na cmentarzyskach kloszowych (Gądzikiewicz 1954, s. 164). Stopieniu uległ również paciorek szklany pozyskany z jednej z popielnic. Jak już wcześniej wspomniano, na położonym niedaleko stanowisku Pikutkowo 31, pow. Włocławski, również wystąpił paciorek o niebieskiej barwie (Piotrowska 2010, s. 164). Osa-

da odkryta na tym stanowisku funkcjonowała w okresie halsztackim D oraz starszym okresie przedrzymskim. Podobieństwo tych zabytków oraz zbliżony okres funkcjonowania osady i omawianego tu cmentarzyska mogą wskazywać na ich wzajemne powiązania.

Z wyposażenia grobowego fragmentarycznie zachowała się szpila z łabędzią szyjką oraz paciorek gliniany. Szpile z łabędzią szyjką o różnie uformowanych główkach częściej występują w kulturze pomorskiej w okresie halsztackim D i spotykane są również we wczesnym i środkowym okresie lateńskim (Łuka 1979, s. 163, 164).

WNIOSKI

Podsumowując dotychczasowe rozważania podkreślić wypada, że cmentarzysko ze stanowiska Smólsk 1 to niewielka i fragmentarycznie przebadana nekropolia kultury grobów kloszowych. Nie można wykluczyć, iż kolejne groby znajdują się w kierunku południowym, poza terenem objętym badaniami wykopaliskowymi. Na omawianym cmentarzysku widoczne są dwa skupiska grobów oddzielonych od siebie przestrzenią pozbawioną źródeł nieruchomości. Podobne cechy lokalizacji znane są m.in. z cmentarzyska w Warszawie Henrykowie (Zawadzka 1964, s. 275).

Wszystkie eksplorowane groby to w znacznym stopniu zniszczone pochówki jednostkowe. W jednym przypadku szczątkom zmarłego towarzyszyły przepalone kości zwierzęce. Stan przepalenia kości w przypadku wszystkich pochówków został określony jako silny. Połowa pochowanych osób to dzieci. Co ciekawe, w północnej części nekropolii odnotowano obok siebie trzy pochówki dziecięce.

Na cmentarzysku wystąpiły trzy rodzaje grobów – odnotowano „klasyczne” pochówki kloszowe, jeden grób jamowy oraz jeden popielnicowy. Pomimo zróżnicowania form grobów pochówki oraz ich wyposażenie wypełniają reguły obrzędowości pogrzebowej ludności kultury grobów kloszowych. Dominującą formą pochówku były tu groby kloszowe, które masowo występują w okresie lateńskim (Jadczkowska 1975, s. 184). Zaobserwowanym elementem rytuału pogrzebowego było obsypywanie popielnicy i klosza resztkami stосу. Świadczy o tym obecność spalenizny i węgla drzewnych w wypełniku jam grobowych. Usytuowanie grobów w bliskiej odległości od siebie, powtarzalność form naczyń w poszczególnych pochówkach wskazywałoby, iż groby są generalnie sobie współczesne.

Pozyskana w trakcie wykopalisk ceramika oraz inne zabytki nie pozwalają na dokładne określenie chronologii omawianego cmentarzyska. Można jedynie stwierdzić ogólnie, że nekropolia funkcjonowała w HaD i starszym okresie przedrzymskim.

OSADA

W obrębie stanowiska wyróżniono 63 obiekty łączone z osadnictwem „przedrzymskim”. Ceramika naczyniowa będąca podstawą datowania została odkryta w wypełniskach 61 jam. Pozostałe jamy (E220, E221) bez zawartości określającej przynależność kulturową, zostały włączone do analizy na podstawie cech stratygrafii oraz lokalizacji.

OBIEKTY

W trakcie analizy wyróżniono dwie podstawowe kategorie funkcjonalne: dołki posłupowe i jamy.

Jako dołki posłupowe opisano osiem obiektów. W rzucie poziomym były one kolistе lub owalne, a ich profile były nieckowate (ryc. 13 – ob. C10). Wypełniska nie były zróżnicowane i stanowiła je średniozbieliczowana lub słabo zbieliczowana próchnica. Ich miąższość wahała się od 12 do 19 cm.

Stopień zniszczenia jam (zachowały się jedynie spągi) nie umożliwia dokonania uściślenia pierwotnie pełnionych przez nie funkcji (ryc. 13 – ob. D88, E242). Generalnie, ich wypełniska są mało charakterystyczne, a zalegający w nich materiał ceramiczny – nieliczny i rozdrobniony. Na uwagę w tym kontekście zasługuje jama E219. Jej zbliżony do prostokątnego zarys miał wymiary 3,33 x 1,58 m przy zachowanej głębokości 0,20 m. Dno obiektu było płaskie, a ścianki były uformowane pionowo. W jej zasypisku zarejestrowano nieliczny materiał zabytkowy (cztery ułamki ceramiki). Interesujące, że obiekt został usytuowany wzdłuż osi północ – południe. Przy dłuższym, wschodnim boku obiektu zarejestrowano dwa dołki posłupowe (E220, E221). Najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z reliktem budowli naziemnej. Zachował się tu jedynie poziom użytkowy oraz dwa dołki posłupowe będące pozostałościami po elementach konstrukcyjnych ścian.

CERAMIKA NACZYNIOWA

Zbiór ceramiki „osadowej” liczy 219 ułamków (ryc. 14). Wśród analizowanego materiału wyróżniono 125 fragmentów brzuśców, 25 fragmentów den, 32 fragmenty krawędzi, 12 fragmentów części brzusiec/dno, jeden fragment krawędzi z częścią brzuśca oraz jeden fragment krawędzi wraz z uchem. Najczęściej zewnętrzne faktury powierzchni naczyń były gładkie z widoczną domieszką na powierzchni bądź bez widocznej domieszki, ze strefowymi śladami chropowacenia oraz wyświecania. Mniej liczne były naczynia szorstkie oraz

chropowacone. Dominowały przełomy dwubarwne, wśród których można wyróżnić: ceglastoszare, brunatnoczarne, ceglastobrunatne oraz ceglastoczarne. Rzadziej obserwowano przełomy jednobarwne. Jako domieszki schudzającej użyto jedynie materiałów nieorganicznych. Najczęściej był to piasek o drobnej lub średniej frakcji ziaren, czasem z domieszką tłucznia kamiennego. Do masy ceramicznej sporadycznie dodawano mikę. Najliczniej pojawiły się naczynia średniościenne (91 fr.), następnie grubościenne (53 fr.) oraz cienkościenne (52 fr.).

Omawiany materiał ceramiczny był silnie rozdrobniony, co w znacznym stopniu uniemożliwia rekonstrukcję kształtu naczyń. Wśród typów makromorfologicznych wyróżniono jedynie garnki, misy oraz naczynia wazowate/amfory.

Do grupy garnków zaliczono jedno naczynie zachowane w górnej części. Posiadało ono prostą, gładką szyję, poniżej której znajdował się baniasty brzusiec (ryc. 14: 2). Morfologicznie zbliżone okazy funkcjonowały od IV EB poprzez Ha, aż do wczesnego okresu lateńskiego i łączone są z kulturą łużycką, choć jednocześnie jest to jeden z wyznaczników kultury grobów kloszowych (Marchelak i in. 2000, ryc. 47: 7; Węgrzynowicz 1988, ryc. 1; Miśkiewicz 1968, s. 137–138).

Misy zachowały się jedynie fragmentarycznie, głównie są to wylewy wraz z częścią brzuśca. Wyróżniono naczynia w kształcie wycinka kuli o prostych lub lekko nachylonych do wewnątrz krawędziach (ryc. 14: 3, 9). Jedna misa o takiej formie posiadała krawędź z półkolistym okapem (ryc. 14: 7).

Naczynia wazowate/amfory zachowały się jedynie w górnych partiach, stąd trudność w wiarygodnej rekonstrukcji formy. Posiadały proste szyjki i odchodzące od nich zaokrąglone brzuśce (ryc. 14: 1, 8). Analogiczne formy zanotowano na stanowisku 11 w Kolonii Chabielice, pow. bełchatowski, datowanym na przełom HaD i okresu wczesnolateńskiego (Marchelak i in. 2000, s. 225, ryc. 19: 4; 24: 4).

Wśród omawianego materiału ceramicznego fragmenty ornamentowane wystąpiły niezwykle rzadko. Wyróżniono listwy plastyczne, które zachowały się fragmentarycznie na powierzchniach brzuśców (ryc. 14: 4, 6). Taki sposób ozdabiania powierzchni naczyń występował zarówno w kulturze łużyckiej, jak i pomorskiej (Urban 2004, s. 216). Należy zwrócić uwagę, iż na powierzchni listwy znajdował się podwójny rząd dołków, który tworzył rodzaj falistej linii. Ten rodzaj zdobienia był charakterystyczny raczej dla kultury pomorskiej (Czopek 1992, tabl. VII: 1, XXIII: 1, XXV: 6, XXIX: 2; Urban 2004, tabl. VIII: 1) i kultury grobów kloszowych (Węgrzynowicz 1988, ryc. 1; Marchelak i in. 2000, s. 222; Muzolf 2002, ryc. 154: 7; 162: 9, 10). Analogiczne zdobienia notowano na stanowisku 11 w Kolonii Chabielice, gm. Szczerców (Marchelak i in. 2000, s. 225) oraz stanowisku 12 w Grabku, gm. Szczerców (Muzolf 2002, s. 378). W obu przypadkach datowane na koniec HaD i początek okresu lateńskiego.

Kolejny sposób zdobienia naczyń to linie ryte usytuowane na brzuścach. Wśród nich wyróżniono pasma zwielokrotnione (ryc. 14: 5) oraz zwielokrotnione ukośne. Analogicznie zdobione naczynie wystąpiło na stanowisku w Sławsku Wielkim, woj. kujawsko-pomorskie (Ignaczak, Szamałek, Głogowski 2004, s. 363, ryc. 9: 1).

Określenie dokładnej przynależności kulturowej omawianego zbioru nie jest możliwe. Wynika to głównie z rozdrobnionego, mało charakterystycznego materiału ceramicznego.

Misy o profilu w kształcie wycinka kuli nie są dobrym datownikiem. Pojawiały się zarówno na osadach kultury łużyckiej, jak i kultury pomorskiej (Anioł i in. 2003, s. 48).

Naczynia z listwą zdobioną odciskaniem dołkami palcowymi, tworzącymi efekt tzw. „zaplatania” są charakterystyczne dla ceramiki kultury pomorskiej i kultury grobów kloszowych (Urban 2004, tabl. VIII: 1; Muzolf 2002, ryc. 154: 7; 162: 9, 10; Marchelak i in. 2000, s. 222; Czopek 1992, tabl. VII: 1, XXIII: 1, XXV: 6, XXIX: 2; Węgrzynowicz 1988, ryc. 1).

Przedstawione wyżej obserwacje potwierdzają, że materiały ze stanowiska 1 w Smółsku można umieścić w ramach końca HaD i starszego okresu przedrzymskiego. Niewykluczone, iż odkryta część osady jest funkcjonalnie powiązana ze znajdującym się w pobliżu cmentarzyskiem kultury grobów kloszowych.

UWAGI O ZAGOSPODAROWANIU OSADY

Na omawianym stanowisku wyróżniono trzy zgrupowania „przedrzymskich” obiektów osadowych.

Pierwsze „skupisko” obiektów znajdowało się na hektarze/odcinku C i miało zdecydowanie rozproszony charakter. Nie wyróżniono tu żadnych układów powiązanych ze sobą funkcjonalnie. Obiekty były rozlokowane pomiędzy jamami pozostałych kultur rozpoznanych na omawianym stanowisku. W tej części stanowiska rozpoznano też cmentarzysko kultury grobów kloszowych. W zasadzie obiekty osadnicze nie ingerowały w przestrzeń cmentarzyska, były rozlokowane na jego obwodzie, nieraz w znacznej odległości.

Na zachód od omawianej strefy, niemalże na całej powierzchni odcinka D zagęszczenie obiektów zmniejsza się, a miejscami całkowicie zanika.

Druga aglomeracja obiektów czytelna jest na skraju odcinków/hektarów D i E. Najprawdopodobniej część znajdujących się tu obiektów pełniła funkcje mieszkalne bądź warsztatów (ob. D88 – ryc. 13, D90, E59). Jednak ze względu na zły stan ich zachowania (zadokumentowano spągi jam) jest to jedynie hipoteza. Wokół owych obiektów zarejestrowano relikty bliżej nieokreślonych funkcjonalnie jam.

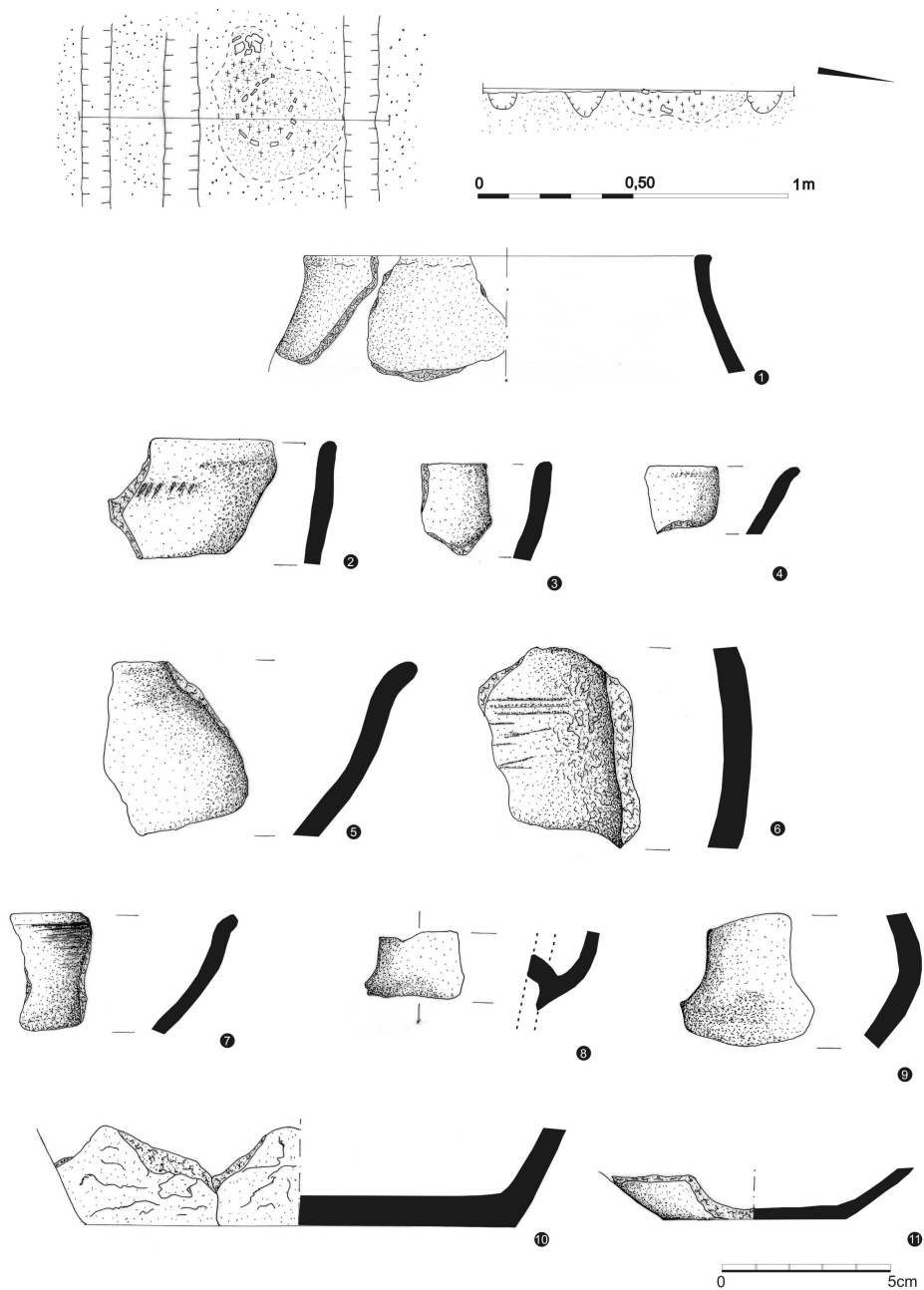
Trzecie skupisko znajdowało się w granicy odcinka/hektara E. W tym przypadku nie mamy do czynienia z kumulacją jam na niewielkim obszarze, a luźno rozlokowanym układem zajmującym duży obszar. Uwagę zwracał wspomniany powyżej obiekt E219 i towarzyszące mu dwa dołki posłupowe (E220, E221). Prawdopodobnie stanowiły one część konstrukcji ścian założenia mieskalnego lub gospodarczego.

* * *

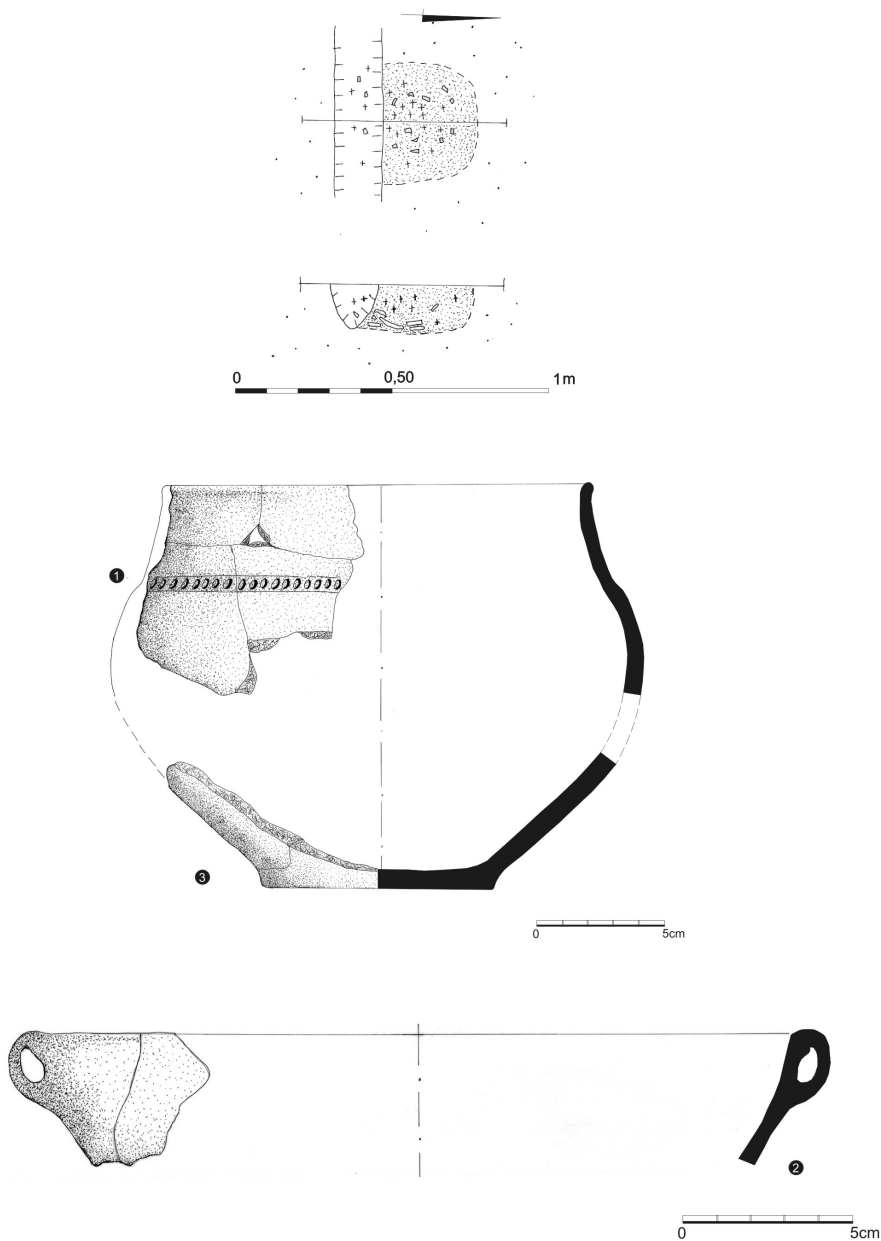
Chronologia materiałów pozyskanych zarówno z cmentarzyska, jak i z osady, wskazuje, iż funkcjonowały one w tym samym okresie. Za ich powiązaniem przemawia także układ obiektów osadniczych, które zlokalizowane w pewnej odległości od cmentarzyska nie zakłócały przestrzeni nekropoli. Warto również zwrócić uwagę na podobieństwo i zgodność chronologiczną omówionych wyżej źródeł z materiałami pozyskanymi z położonej w pobliżu osady w Pikutkowie, stan. 31.

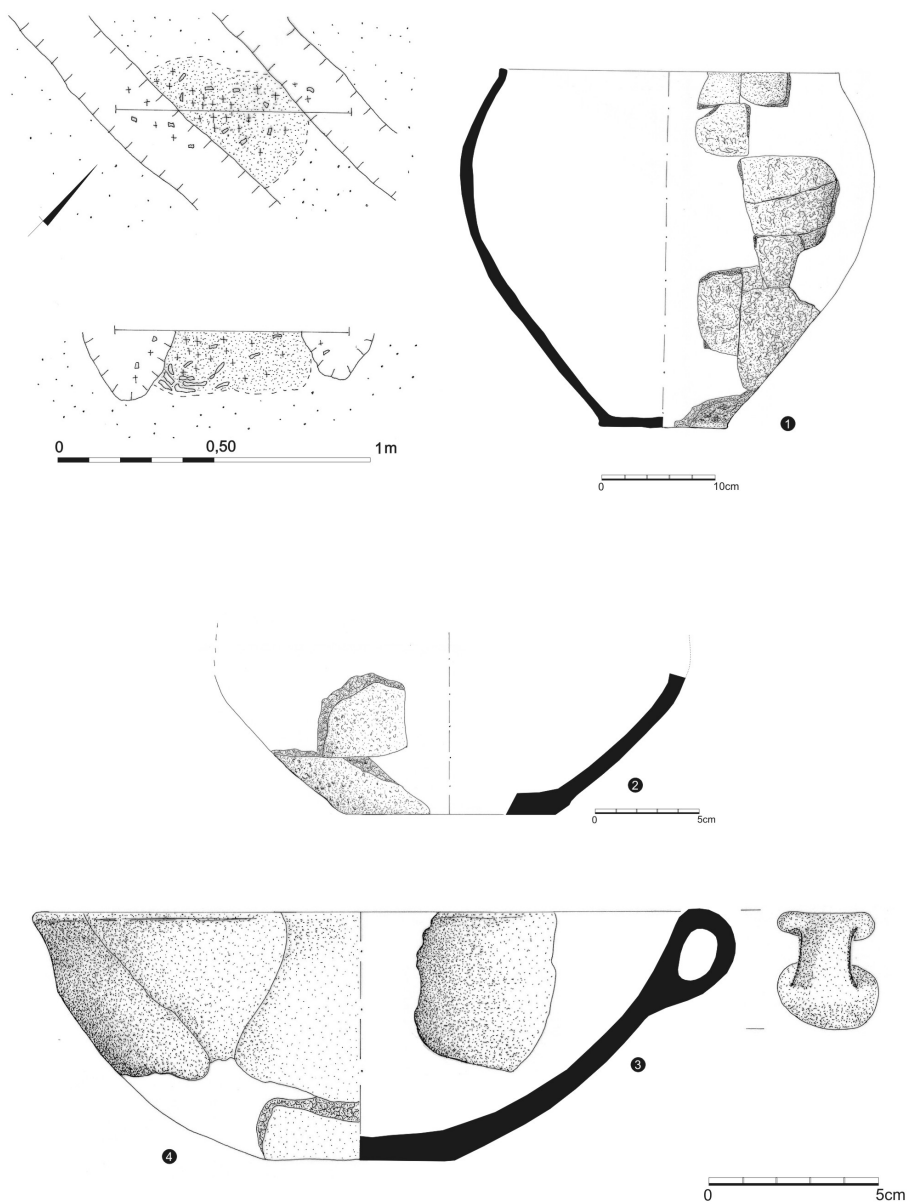
Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska Smólsk 1, gm. Włocławek

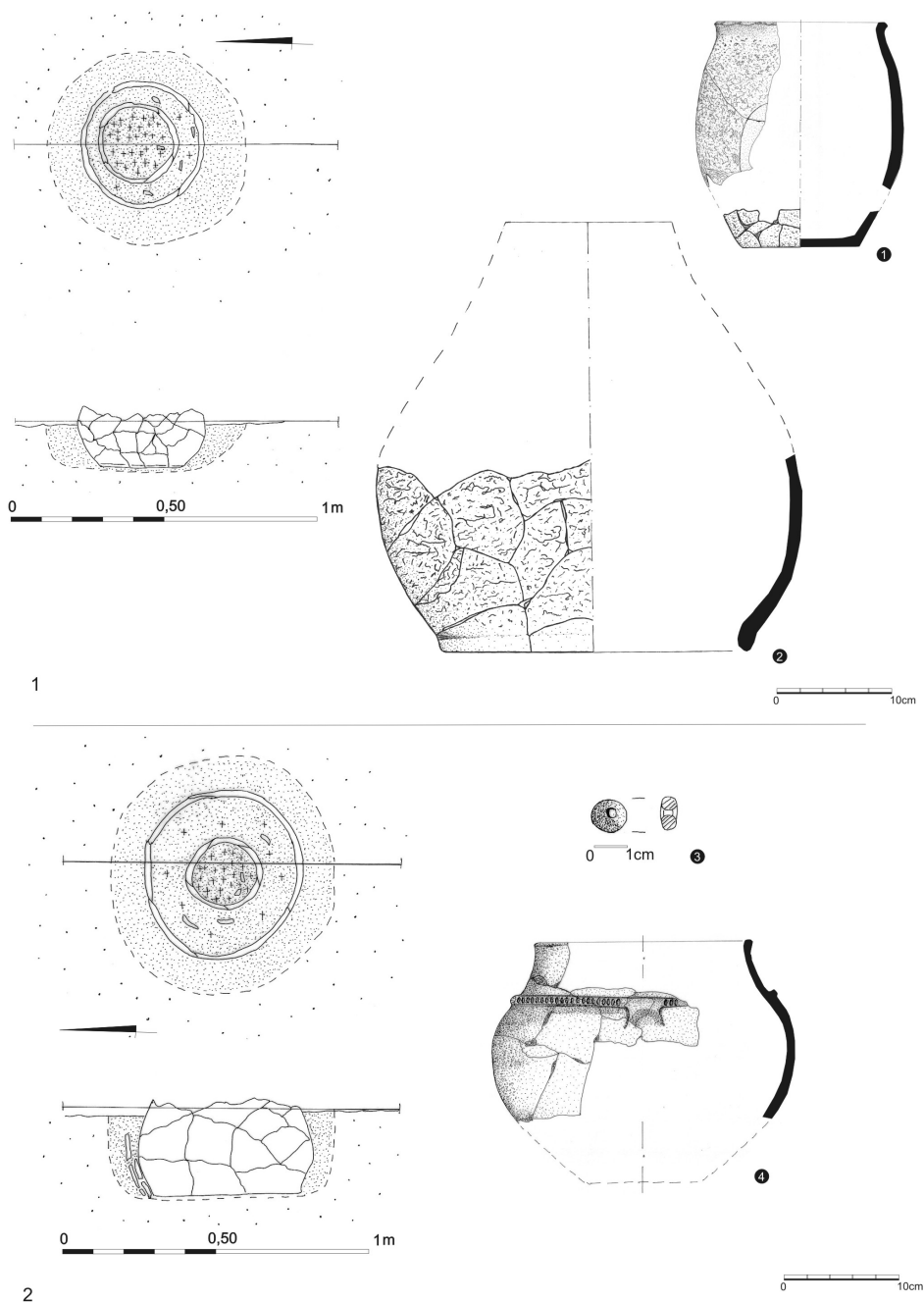
Ryc. 3. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 1 – ob. C131, ar 78ab.
Zniszczony grób podkłoszowy

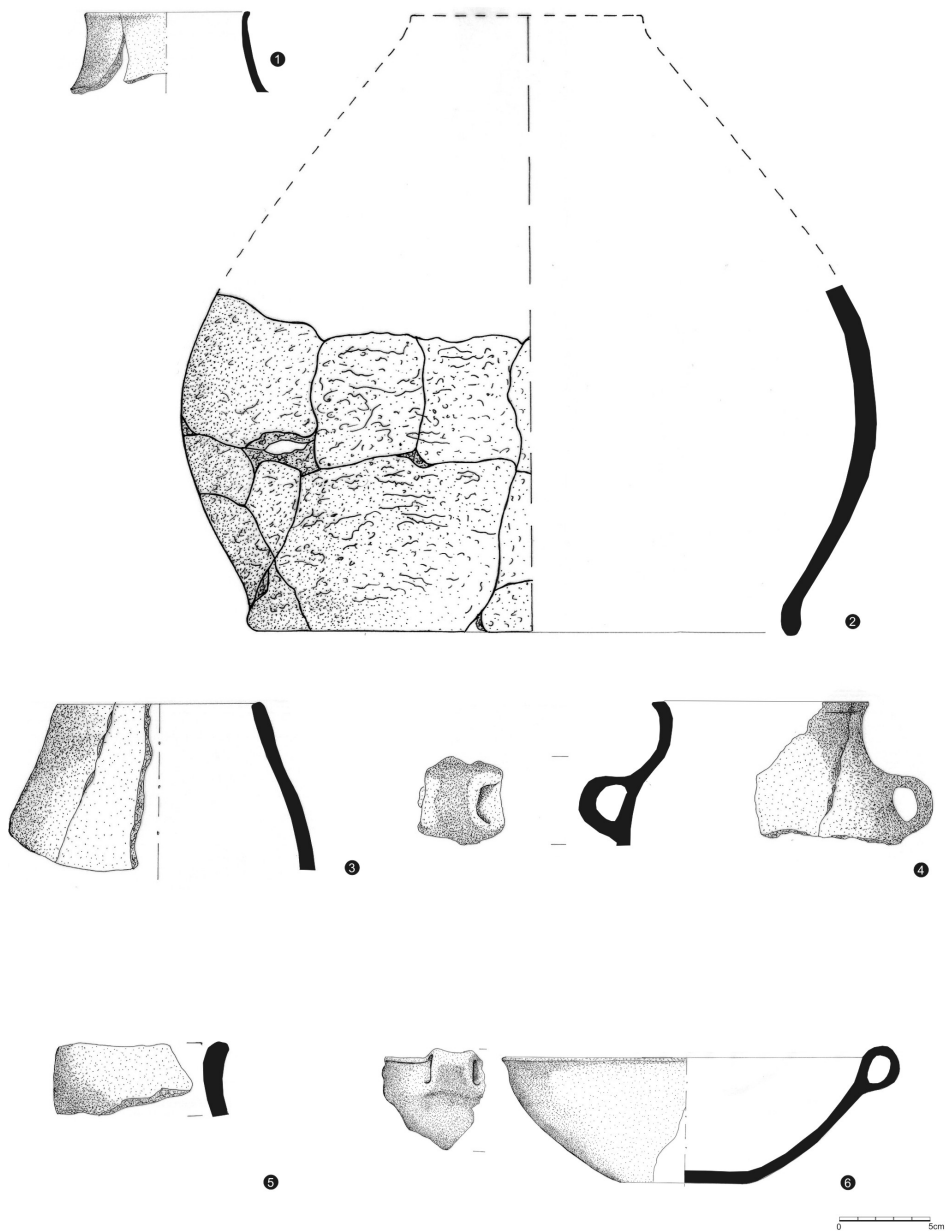
Ryc. 4. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 2 – ob. C153, ar 78b.
Zniszczony grób popielnicowy

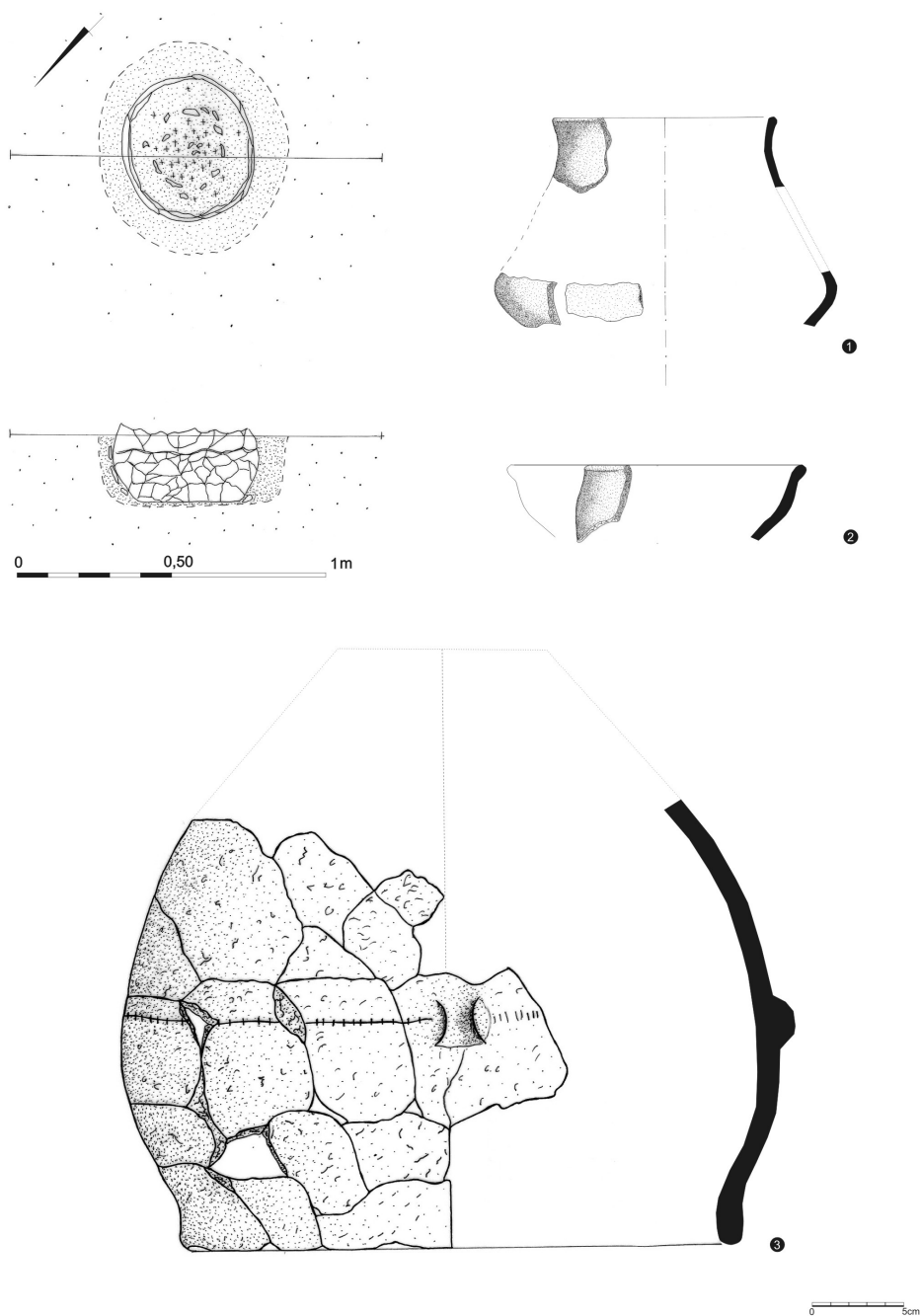
Ryc. 5. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 3 – ob. C154, ar 78b.
Zniszczony grób podkloszowy

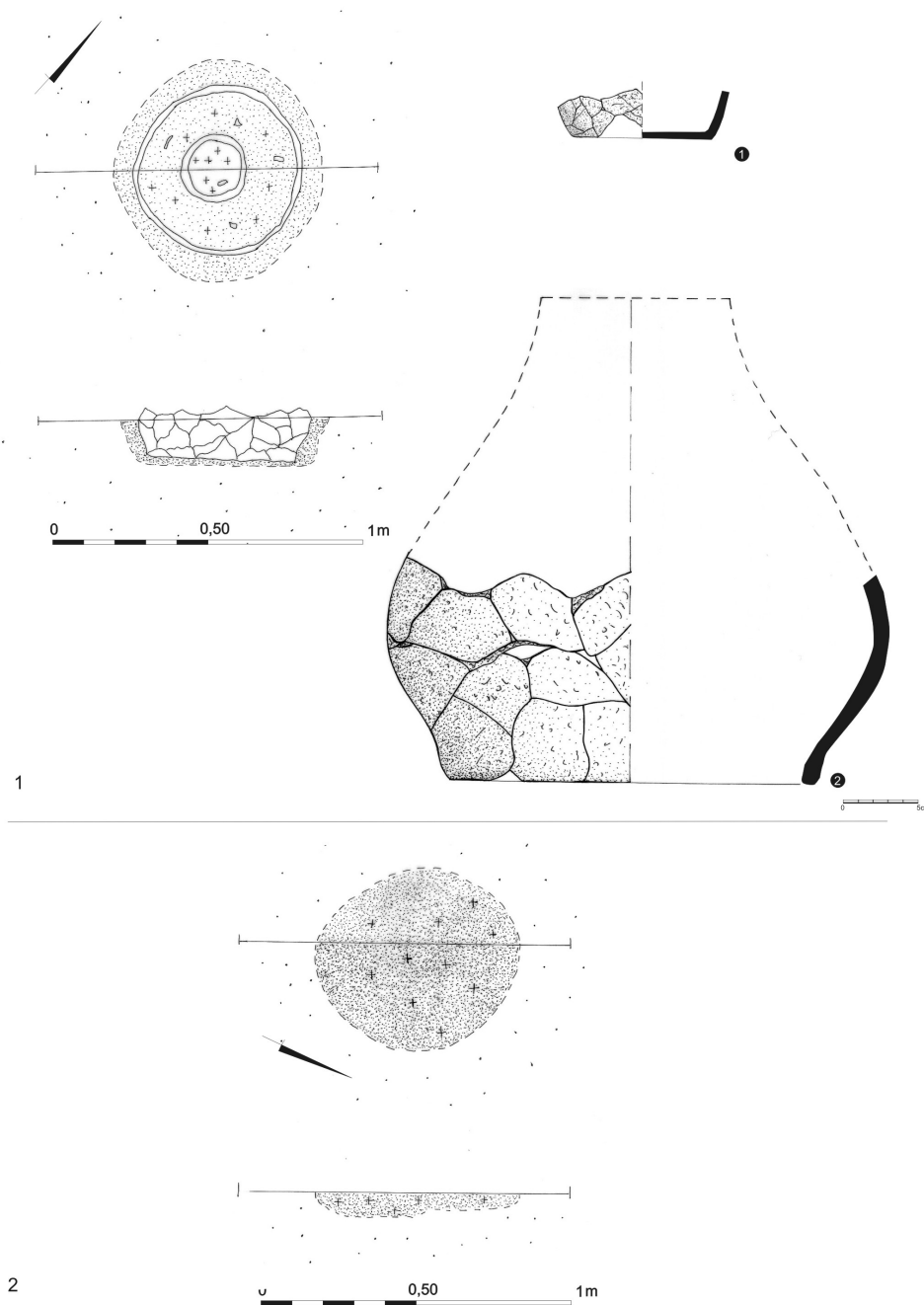
Ryc. 6. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 4 – ob. C131, ar 78ab (1); grób 5 – ob. C185, ar C37b (2). Groby podkloszowe

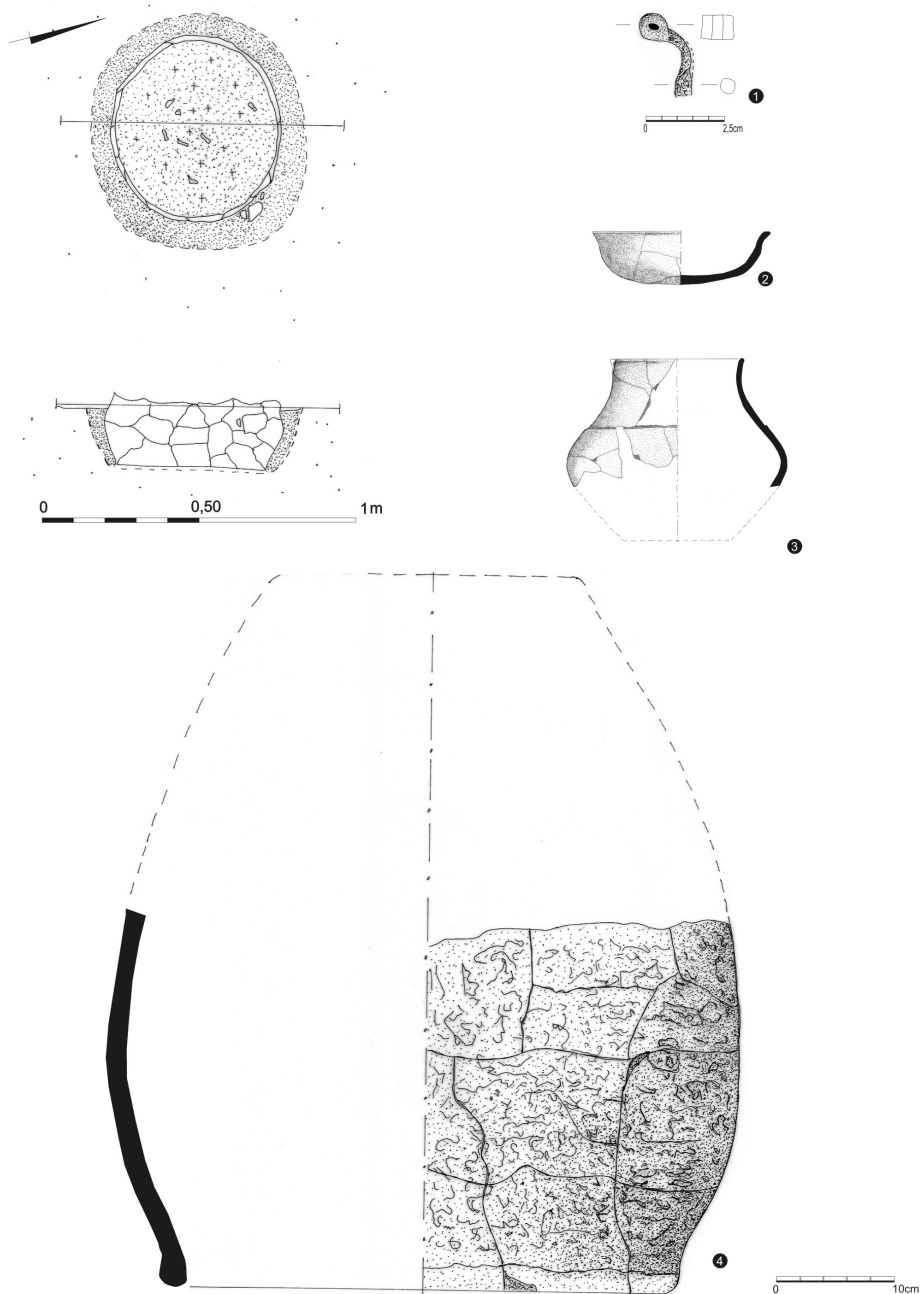
Ryc. 7. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 5 – ob. C185, ar C37b.
Grób podkloszowy

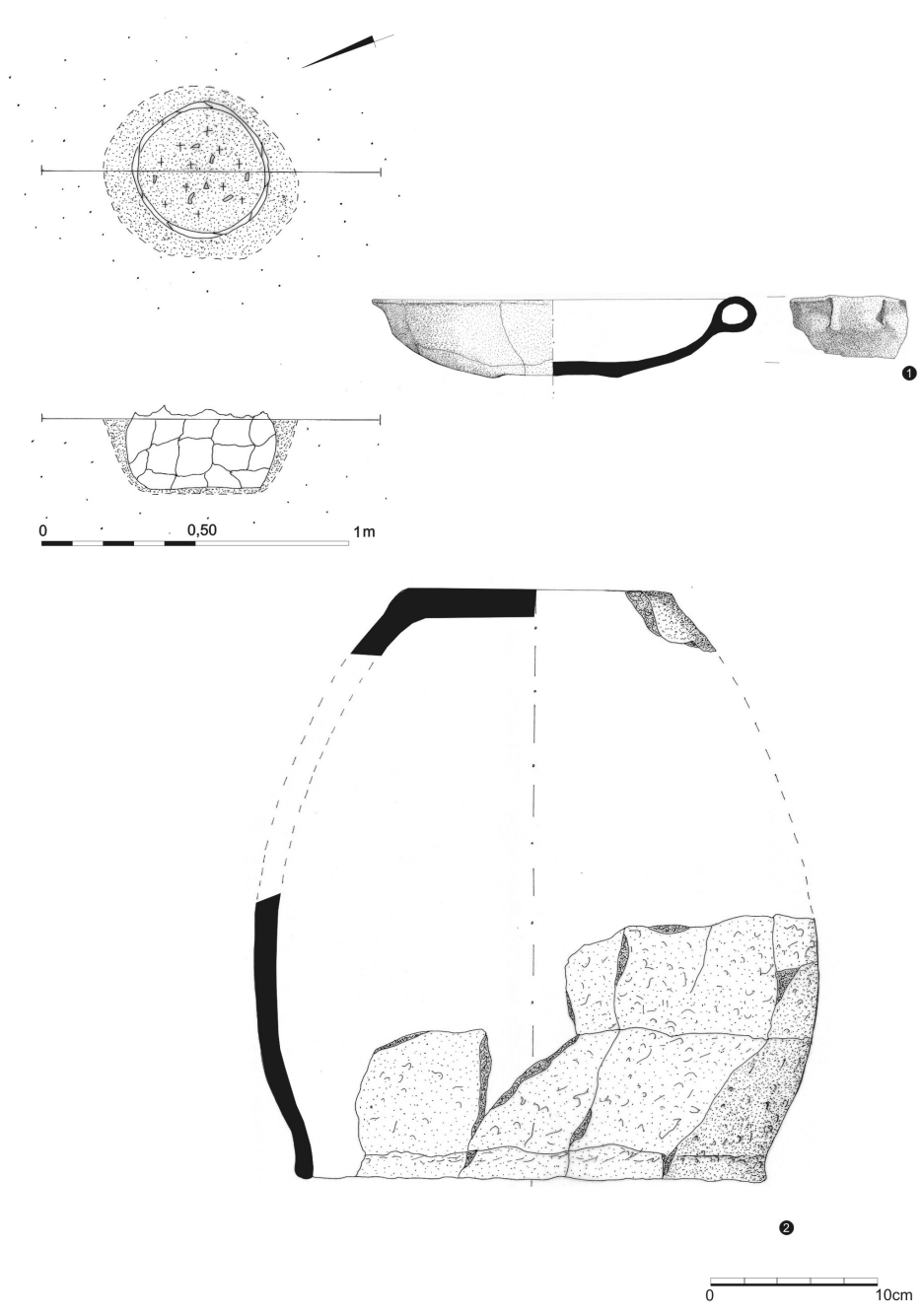
Ryc. 8. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 6 – ob. C186, ar C37d.
Grób podkłoszowy

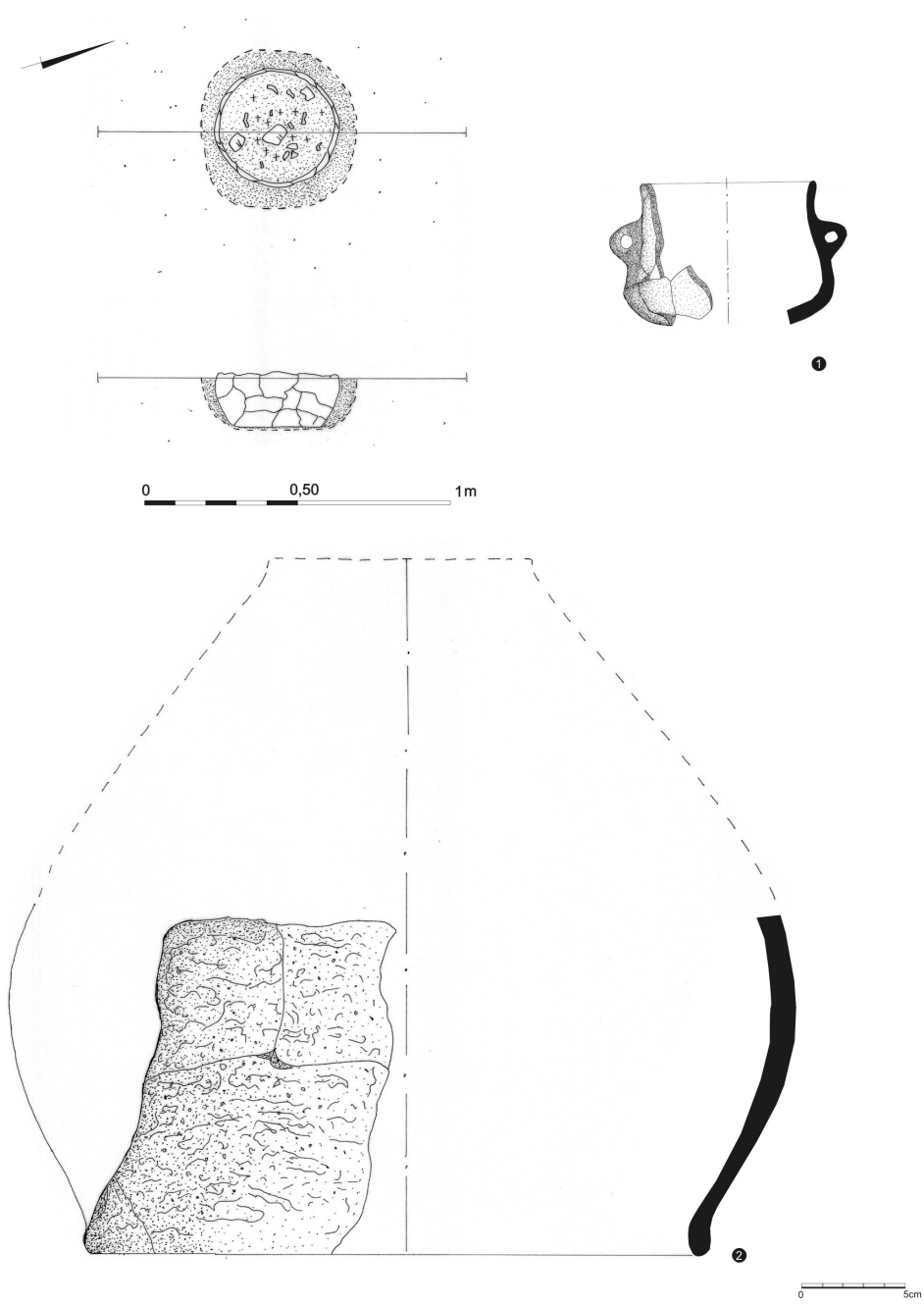
Ryc. 9. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 7 – ob. C187, ar C37d.
 Grób podkoszowy (1). Grób 8 – ob. C188, ar C37d. Grób jamowy (2)

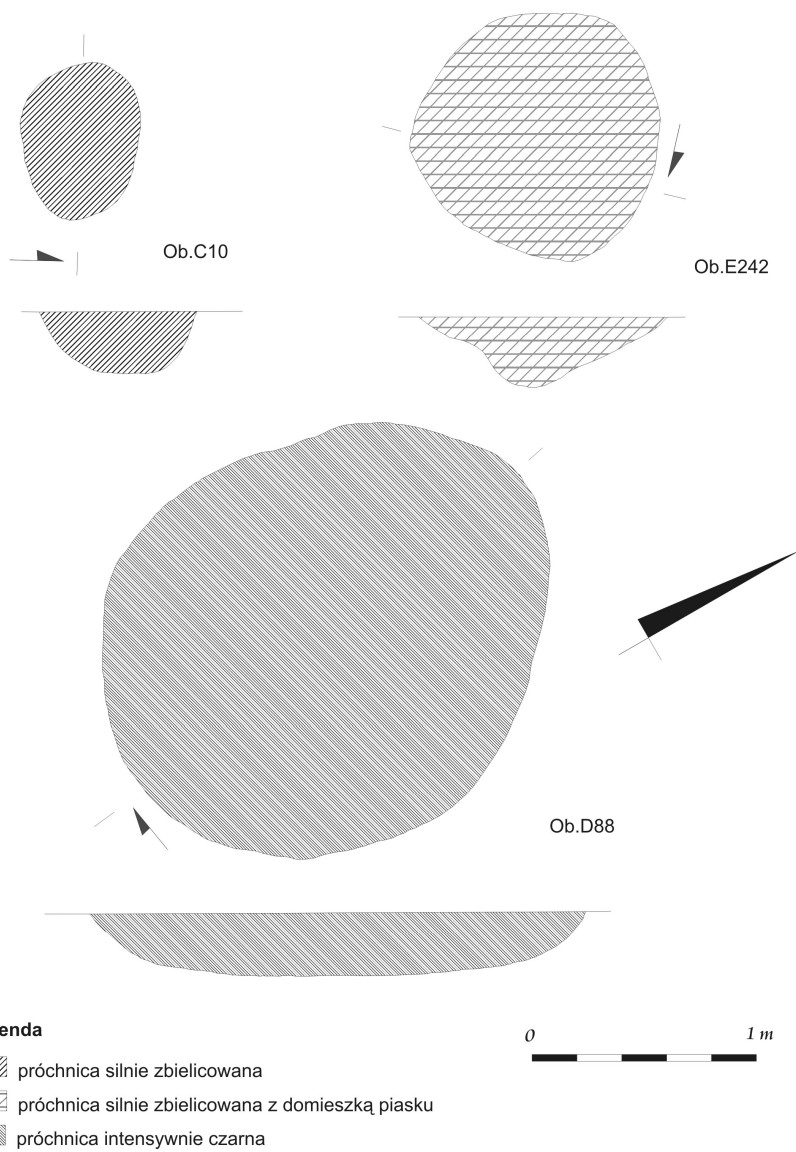
Ryc. 10. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 9 – ob. C189, ar C47a.
Grób podkłoszowy

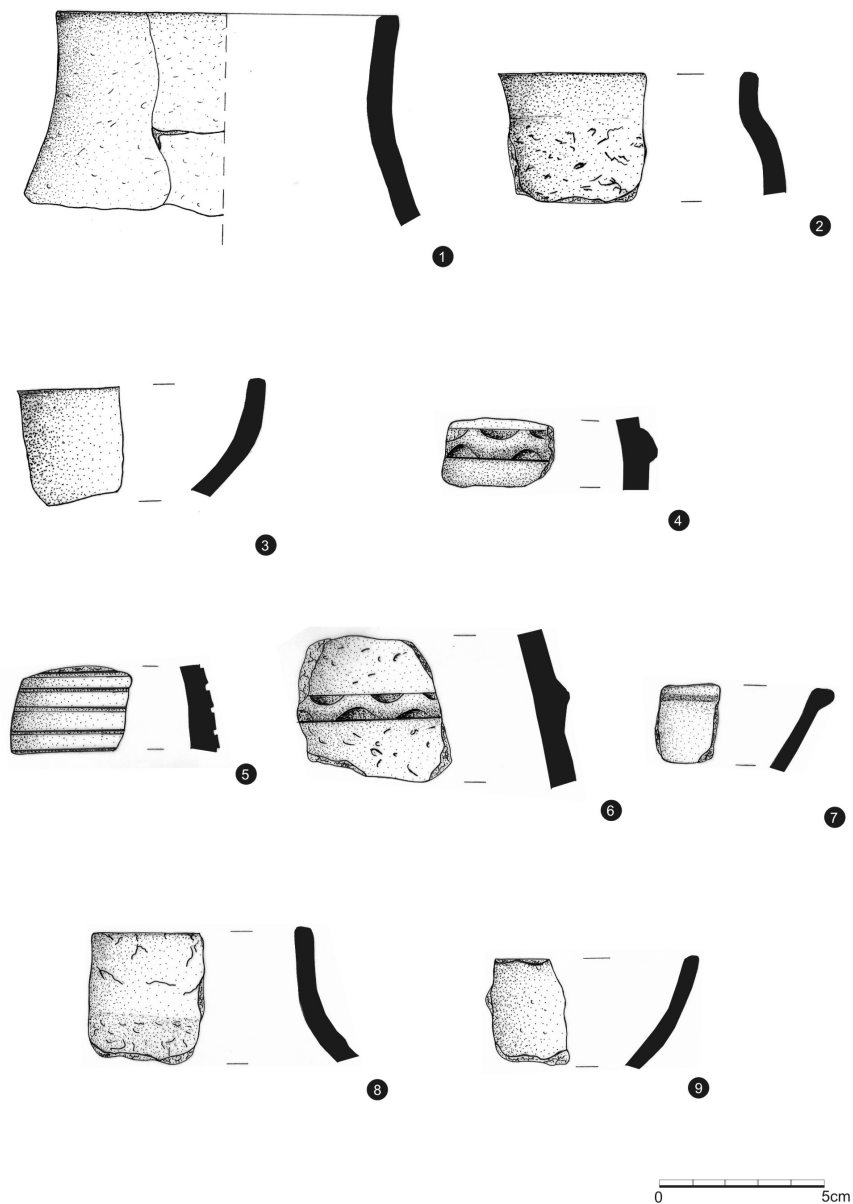
Ryc. 11. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 10 – ob. C201, ar C67b.
Grób podkloszowy

Ryc. 12. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Grób 11 – ob. C220, ar C28cd.
Grób podkloszowy

Ryc. 13. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Rzut pionowy i poziomy obiektów osadniczych

Ryc. 14. Stanowisko Smólsk 1, gm. Włocławek. Wybór ceramiki z obiektów osadniczych

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejowska M. 2005**, *Nekropola w Dziecinowie, pow. Otwocki na tle problematyki cmentarzysk pomorsko-kloszowych na Mazowszu*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Aktualne problemy kultury pomorskiej*, Gdańsk, s. 125–143.
- Aniola M., Głogowski Z., Kiona-Podhajny M., Panczenko B. 2003**, *Osadnictwo kultury łużyckiej i pomorskiej*, [w:] M. Chłodnicki (red.), *Badania Archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S. A.*, t. 4, Poznań, s. 37–128.
- Arct J., Matoga A. 1995**, *Korytnica znana i nieznaną*, [w:] *Kultura Pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, Warszawa, s. 171–188.
- Czopek S. 1992**, *Uwagi o chronologii względnej i periodyzacji materiałów okresu halszackiego i starszego przedrzymskiego w świetle analizy ceramiki kultury pomorskiej*, [w:] *Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami. Materiały z konferencji, Rzeszów 17–20. 09. 1991*, Rzeszów, s. 81–89.
- Dąbrowska T. 1977**, *Próba ustalenia chronologii względnej cmentarzysk kloszowych z obszaru Mazowsza*, „Wiadomości Archeologiczne”, nr 42, z. 2, s. 117–136.
- Dernoga M. 1995**, *Groby kloszowe z popielnicami twarzowymi z cmentarzyska w Parkowie Mołku, gm. Rogoźno, woj. Piła, stan. 31*, [w:] *Kultura Pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, Warszawa, s. 105–110.
- Gądzikiewicz M. 1954**, *Wybrane zagadnienia z badań nad kulturą grobów kloszowych*, „Wiadomości Archeologiczne”, nr 20, s. 134–173.
- Ignaczak M., Szamałek K., Głogowski Z. 2004**, *Osadnictwo kultur cyklu łużyckiego na stanowisku Sławsko Wielkie 12*, [w:] J. Bednarczyk, L. Czerniak, A. Koško (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego, t. III, Kujawy, cz. 5, Osadnictwo społeczeństw kultur cyklu łużyckiego*, Poznań, s. 335–400.
- Jadczkowska I. 1975**, *Kultura wschodniopomorska i kultura grobów kloszowych w Polsce Środkowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, nr 22, s. 167–194.
- Kietlińska A., Mikłaszewska R. 2003**, *Cmentarzysko grobów kloszowych we wsi Transbór, pow. Mińsk Mazowiecki*, „Materiały Starożytne”, t. 9, s. 255.
- Kozłowski T., Drozd A. 2010**, *Opracowanie antropologiczne ludzkich szczątków kostnych z grobów ciałopalnych odkrytych na trasie planowanego przebiegu autostrady A–I w miejscowości Smółsk, gm. Włocławek, stanowisko 1*, [w:] S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku Smółsk 1, gm. Włocławek*, maszynopis w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, Łódź, s. 269–287.
- Łuka L., J. 1979**, *Kultura wejherowsko-krotoszyńska*, [w:] W. Hensel (red.), *Prahistoria ziem polskich, t. IV, Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, Wrocław, s. 147–168.
- Marchelak I., Matysiak J., Moszczyński J., Papiernik P. 2000**, *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie odkrywki „Szczerców” KWB „Bełchatów” S. A. na stan. 11 w miejscowości Kolonia Chabielice, gm. Szczerców, woj. łódzkie. Osada kultury łużyckiej i grobów kloszowych*, [w:] R. Grygiel (red.), *Badania Archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S. A.*, t. 1, Łódź, s. 209–225.
- Miśkiewicz J. 1968**, *Kultura łużycka w międzyrzeczu Pilicy i środkowej Wisły*, „Materiały Starożytne”, t. 11, s. 129–208.

- Muzolf B. 2002**, *Kompleks osadniczy z okresów halsztackiego i lateńskiego*, [w:] R. Grygiel (red.), *Badania Archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.*, t. 2, Łódź, s. 121–384.
- Piotrowska M. 2010**, *Osadnictwo cyklu łużycko-pomorskiego w Pikutkowie, stanowisko 31, gmina Brześć Kujawski* [w:] S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku Pikutkowo 31, gm. Brześć Kujawski*, maszynopis w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, Łódź, s. 149–328.
- Różańska H. 1962**, *Sprawozdanie z badań ratowniczych na cmentarzysku w Sochaczewie-Trojanowie za lata 1959–1960*, „Wiadomości Archeologiczne”, nr 28, z. 2, s. 174–189.
- Sobczyk P. 2009**, *Cmentarzysko kloszowe w Stalmierzu, stan. 3 w powiecie Lipnowskim na Ziemi Dobrzyńskiej*, [w:] M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*, Gdańsk, s. 79–96.
- Urban J. 2004**, *Osada ludności kultury łużyckiej i pomorskiej w Zakrzewie, st. 11, gm. Warta, pow. Sieradz, woj. łódzkie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, nr 42, s. 185–252.
- Węgrzynowicz T. 1979**, *Kultura grobów kloszowych*, [w:] W. Hensel (red.), *Prahistoria ziem polskich*, t. IV, *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, Wrocław, s. 169–178.
- 1988**, *Kultura grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu w świetle próby typologicznej klasyfikacji ceramiki*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 49, s. 3–16.
- Wiklak H. 1998**, *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Różycach-Starej Wsi, woj. Skierniewickie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, nr 39, s. 221–244.
- Zawadzka B. 1964**, *Cmentarzysko grobów kloszowych w Warszawie-Henrykowie*, „Materiały Starożytne”, nr 10, s. 229–321.

Magdalena Piotrowska, Karolina Kot

MATERIALS FROM THE DECLINE OF THE HALLSTATT AND THE OLDER PRE-ROMAN PERIODS FROM SITE SMÓLSK 1, WŁOCŁAWEK COMMUNE

A multicultural site of Smólsk 1, Włocławek commune was subjected to a rescue archaeological excavation prior to the construction of the A1 motorway. Archaeological investigations were conducted by a team from the Foundation of the University of Lodz. An area of 2,37 ha has been excavated, and 618 features were recorded.

In the area of segment C relics of a cloche grave cemetery were discovered, on which 11 graves were registered, clearly concentrated in the south. All the burials are individual graves without structures or kerbstones. Among them there were 9 cloche graves, 1 pit grave, and 1 urn grave. An observed element of the funeral ritual is covering the urn and cloche with the remains of the stake. Grave goods included fragments of urns and cloches, a swan-neck pin and occasional burnt fragments of preserved bronze and glass decorations.

The pottery represented typical forms characteristic of cemeteries of the Cloche Graves culture. On the grounds of an anthropological analysis it has been determined

that the dead were young individuals. Three female burials and 2 male ones were identified, in the other cases the sex was undetermined.

Settlement finds were recorded on the entire site. A clear concentration of the pits was registered about 100 m to the west from the above described cemetery. These features did not disturb the cemetery space, and were located on its circuit, sometimes at a considerable distance.

63 features have been identified, including post-holes, pits and the remains of a building.

On the grounds of the artifacts obtained both from the cemetery and from the settlement objects, the period of use of the complex corresponds to HaD and the older pre-Roman period.

mgr Magdalena Piotrowska, mgr Karolina Kot
Fundacja Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Lumumby 1/3, 91-404 Łódź